

ΤΟ ΕΛΛΕΙΜΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

(19 Μαρτίου 2021)

Αφορμή για τη συγγραφή του παρόντος κειμένου ήταν το πρόσφατο εύστοχο άρθρο του Αντιστρατήγου ε.α. Γκαρτζονίκα Παναγιώτη που δημοσιεύτηκε στο SLPress με τίτλο «Ούτε Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας, ούτε στρατιωτική παιδεία αλλά από διδακτορικά...»^[1] Απολύτως ορθή η βασική επισήμανση του ότι στην Ελλάδα υπάρχει σοβαρό έλλειμμα στρατιωτικής σκέψεως^[2] και ειδικά στις περιοχές της στρατιωτικής στρατηγικής και επιχειρησιακής τέχνης. Το έλλειμμα αυτό είναι συνέπεια της ανυπαρξίας αμυντικών σπουδών,^[3] είτε στους φυσικούς τους χώρους, τα στρατιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων, είτε στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα.^[4] Το κενό αυτό έχει προκαλέσει μάλιστα μια ανισόροπη αύξηση των διεθνών σπουδών, που παρά την αναμφισβήτητη χρησιμότητά τους, τείνει να εκτοπίσει το ενδιαφέρον από τις ήδη παραμελημένες «καθαρές αμυντικές σπουδές» (ας μας επιτραπεί να χρησιμοποιήσουμε τον αδόκιμο αυτό όρο). Ως γνωστόν, η φύση απεχθάνεται οποιαδήποτε κενά και ο συγγενής χώρος της υψηλής στρατηγικής, υπό την μορφή των σπουδών των διεθνών σχέσεων, κινήθηκε γρήγορα και υπερκάλυψε την περιοχή της στρατιωτικής στρατηγικής και επιχειρησιακής σκέψης, χωρίς φυσικά να μπορεί να δώσει τις απαιτούμενες λύσεις και απαντήσεις.

Αναμφίβολα για την κατάσταση αυτή την μέγιστη ευθύνη έχουν οι επαγγελματίες της άμυνας ως άτομα και ως θεσμική οργάνωση (ένοπλες δυνάμεις). Οι λόγοι που οδήγησαν το στράτευμα στην υστέρηση αυτή χρήζουν εξέτασης καθώς μόνο μέσω του εντοπισμού των αιτίων μπορούν να αναληφθούν οι απαραίτητες διορθωτικές κινήσεις. Προς αποφυγή οποιαδήποτε παρεξηγήσεως, οι αναφορές μου -και πολλών άλλων συναδέλφων- σε υστέρηση της στρατιωτικής σκέψης δεν υποβαθμίζουν με κανένα τρόπο την αποτελεσματικότητα και αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων. Ούτε προδικάζουν μια ενδεχόμενη αρνητική εξέλιξη σε περίπτωση σύγκρουσης. Απλά εκτιμάται ότι η ανάπτυξη της στρατιωτικής σκέψης σε όλες τις βαθμίδες θα επιτρέψει την καλύτερη αξιοποίηση προσωπικού και μέσων, μέσα από την συνεχή αναθεώρηση των στρατιωτικών δογμάτων με συνέπεια την αύξηση της αποτρεπτικής αλλά και μαχητικής ισχύος. Για να διασαφηνίσουμε, ως δόγμα, σύμφωνα και με τη στρατιωτική ορολογία, εννοούμε τις θεμελιώδεις εκείνες αρχές με βάση τις οποίες οι ένοπλες δυνάμεις κατευθύνουν τις ενέργειές τους για την επίτευξη των αντικειμενικών στόχων.^[5] Οι θεμελιώδεις αυτές αρχές είναι δεσμευτικές (ενίοτε φαινομενικά αντικρουόμενες) αλλά η εφαρμογή τους απαιτεί ορθή κρίση, που αποτελεί και την πεμπτούσια της στρατηγικής σκέψης και τέχνης σε όλα τα επίπεδα.

Για ποιους όμως λόγους, το στράτευμα, ένας αξιοκρατικός -σε μεγάλο βαθμό θεσμός- με συνεχή επιμόρφωση των στελεχών του και ακολουθώντας πρότυπα πετυχημένων ξένων δυνάμεων έχει αποτύχει στην ανάπτυξη αυτοφυών αμυντικών σπουδών;^[6] Εντύπωση προκαλεί η υστέρηση ειδικά αν ληφθεί υπόψη η σχετικά πλουσιότερη παρουσία ελληνικών στρατιωτικών συγγραμμάτων αλλά και η εντυπωσιακή πρωτοποριακή χρήση νέων οπλικών συστημάτων και τακτικών στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Τα αρχικά αίτια της υστέρησης μάλλον θα πρέπει να αναζητηθούν στη λήξη της πολυτάραχης δεκαετίας 1940-49. Τα εφιαλτικά χρόνια που ακολούθησαν την ελληνική εμποιοία της Βορείου Ηπείρου κατέστησαν πρακτικά αδύνατες οποιαδήποτε θεωρητικές αναζητήσεις και προσεγγίσεις. Το 1945, το στράτευμα, έχοντας αναδημιουργηθεί εκ του μηδενός, αντιμετώπιζε μαζί με το αστικό καθεστώς, προβλήματα επιβίωσης. Μάλιστα ο νεοδημιουργηθείς Στρατός Ξηράς, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου δυσκολεύθηκε να εγκαταλείψει το αποτυχημένο δόγμα της «στατικής υπεράσπισης των πάντων» και να προχωρήσει σε ενεργητική αντιμετώπιση των ανταρτών με αποτέλεσμα την επιμήκυνση της σύγκρουσης για έξι τουλάχιστον μήνες.^[7] Οι δύο δεκαετίες που ακολούθησαν υπήρξαν απαγορευτικές για αναζητήσεις που ξέφευγαν από το ορθόδοξο δόγμα της διπλής πλέον αποστολής, της εξασφάλισης του έθνους από εξωτερικούς αλλά και εσωτερικούς εχθρούς.^[8] Ούτε όμως η τραγική κατάληξη της αδιανόητης αποτυχίας της ελληνικής υψηλής στρατηγικής στην Κύπρο και ο γενικότερος αναπροσανατολισμός των αμυντικών μας προτεραιοτήτων έδωσαν την απαραίτητη ώθηση στην στρατιωτική σκέψη. Οι τεράστιες δυσκολίες μιας πλήρους αναδιάταξης των Μονάδων από Βορρά προς ανατολάς απορρόφησε όλη την ενεργητικότητα των ενόπλων δυνάμεων. Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη και η έμφυτη αρνητική προδιάθεση που υπάρχει παγκοσμίως στους επαγγελματίες της άμυνας έναντι θεωρητικών διατυπώσεων και στοχασμών, αντιλαμβανόμαστε την απροθυμία -αλλά και θεσμική έλλειψη υποστήριξης- των στελεχών να εντυπώσουν σε αναζητήσεις πέραν των αναγνωρισμένων και ιεραποστολικά διατυπωμένων δογμάτων.

Ακόμη και η λήξη του ψυχρού πολέμου που συνέπεσε με την πολυδιαφημισθείσα «Revolution in the Military Affairs»^[9] δεν υπήρξε ικανή να πυροδοτήσει μια ικανοποιητική εγχώρια στρατηγική σκέψη. Βέβαια οι επικρατούσες στην «Εσπερία» νέες ιδέες σύντομα εισέβαλαν και στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις επηρεάζοντας αρκετά τις τακτικές χωρίς όμως να μπορέσουν να προκαλέσουν την ανάπτυξη μιας αυτόνομης εθνικής στρατηγικής σκέψης προσαρμοσμένης στα συγκεκριμένα αμυντικά μας προβλήματα.^[10] Η έξωθεν εισβολή προήλθε κυρίως από την είσοδο νέων οπλικών συστημάτων υψηλής τεχνολογίας, επηρεάζοντας αντίστοιχα τις τακτικές χρησιμοποιήσεως τους στα πεδία των μαχών αλλά με μικρή επίδραση στη στρατηγική σκέψη.

Η εμφάνιση των λεγόμενων «ασύμμετρων απειλών» σε συνδυασμό με τις απειλές συγκρούσεων χαμηλής έντασης, με αποκορύφωμα την κρίση των Ιμίων (1996) επέφεραν μια διστακτική έναρξη θεωρητικών και πρακτικών αναζητήσεων για εξεύρεση λύσεων. Νέες τακτικές υιοθετήθηκαν ενώ αναλήφθηκαν προσπάθειες για την εφαρμογή ενός διακλαδικού δόγματος. Σίγουρα οι προσπάθειες αυτές -σε συνδυασμό με πληθώρα ασυντόνιστων ή καλύτερα μη ολοκληρωμένων^[11] προμηθειών οπλικών συστημάτων- συνετέλεσαν στην αύξηση της μαχητικής ισχύος αλλά και πάλι δεν προκάλεσαν μια δυναμική επανεμφάνιση της στρατιωτικής σκέψης.

Στο χρονικό αυτό σημείο παρατηρήθηκε η ασύμμετρη γιγάντωση των διεθνών σπουδών που ανεπιτυχώς προσπάθησαν να καλύψουν και τις αμυντικές σπουδές. Παρά την χρησιμότητα των πρώτων, άθελα τους επέτειναν τη σύγχυση δίδοντας μια λανθασμένη και αχρείαστη υπερβολική εστίαση σε θέματα υψηλής στρατηγικής, συχνά σε επίπεδο πολύ υψηλότερο ακόμη και αυτού που θα κληθεί να αντιμετωπίσει ο ΑΓΓΕΕΘΑ της χώρας!

Πλέον όμως των προαναφερθέντων λόγων υστέρησης αυτόνομης στρατιωτικής σκέψης θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η ανάπτυξη της είναι πολύ δύσκολη, έως και αδύνατη, όταν δεν είναι συνδεδεμένη με την πρακτική εφαρμογή και τις απορρέουσες εμπειρίες. Η πρακτική εφαρμογή αποκτάται κυρίως στα πεδία των μαχών και δευτερευόντως στα πεδία των ασκήσεων.

Η επί 70 χρόνια ευτυχής (μερική) αποχή από πολεμικές εμπλοκές σίγουρα συντέλεσε με την έλλειψη πολεμικών εμπειριών, στην αδυναμία παραγωγής αυτόφωτης στρατιωτικής σκέψης. Δυστυχώς, η πολύτιμη αποκτηθείσα εμπειρία το 1974 στη Μεγαλόνησο δεν έτυχε της δέουσας αξιοποίησης καθώς συνδέθηκε με μια ατυχή στιγμή για την οποία κανείς δεν ήθελε να μιλάει. Το ίδιο το στράτευμα ελάχιστα αξιοποίησε τα στελέχη που συμμετείχαν στους αγώνες και οι ελάχιστες μελέτες που συνετάχθησαν, καλύφθηκαν (και εξακολουθούν να καλύπτονται) υπό το πέπλο του «εθνικού απορρήτου». Υπό άλλες συνθήκες και σε άλλα κράτη,^[12] τα γεγονότα της Κύπρου θα είχαν αποτελέσει τη βάση για την ενδελεχή εξέταση των αιτίων της αποτυχίας της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής και επιχειρησιακής τέχνης. Παραταύτα και παρά τις πραγματικές τραγικές συνθήκες, αρκετές Μονάδες αντεπεξήλθαν με επιτυχία τις τακτικές προκλήσεις των συγκρούσεων αφενός χάρη στον ηρωισμό του προσωπικού και αφετέρου στις ορθές τακτικές επιλογές των διοικητών και μικρών ηγητόρων τους. Αστοχίες, πάντοτε παρούσες στις πολεμικές αναμετρήσεις, δεν έτυχαν εξέτασης και ουδέποτε τα συμπεράσματά τους κατέστησαν κτήμα του σώματος των αξιωματικών μέσω συστηματικής διδασκαλίας στις διάφορες στρατιωτικές σχολές. Σχεδόν μηδενική υπήρξε και η παραγωγή συγγραμμάτων αξιολόγησης των

γεγονότων και εξαγωγής αξιοποιήσιμων στρατιωτικών συμπερασμάτων. Τυχόν συμπεράσματα που ανέκυψαν παρέμειναν γνωστά στα υψηλότερα μόνο επίπεδα των στρατιωτικών ηγεσιών και φυσικά συμπεριλήφθησαν στους αντίστοιχους σχεδιασμούς. Δεν προκλήθηκε όμως αξιόλογη και καινοτόμος συζήτηση στα εξειδικευμένα και φλέγοντα θέματα της εποχής, για παράδειγμα στην άμυνα νήσων καίτοι βρίσκονταν σε εξέλιξη μια κοπιώδης και επίμονη προσπάθεια αμυντικής οργάνωσης τους που παρέμεινε προσκολλημένη στα δεδομένα της δεκαετίας του 1970. Χρειάστηκε η κρίση των Ιμίων για να αναζητηθούν νέες μορφές αντίδρασης στις νέες μορφές απειλών.

Απόρροια πολιτικών επιλογών υπήρξε και η αποχή εμπλοκής των ενόπλων δυνάμεων σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις υψηλού ρίσκου που σε ορισμένο βαθμό θα βοηθούσαν -φυσικά έναντι τιμήματος πολύτιμου αίματος- στην απόκτηση πολεμικών εμπειριών και ευκαιριών εν συνεχεία πυροδότησης διαδικασιών ανάπτυξης στρατιωτικής σκέψης. Θα ξαναεπισημάνω ότι το ζητούμενο δεν είναι η ευημερία της στρατιωτικής σκέψης αυτής καθαυτής ως αφηρημένης επιστήμης αλλά κυρίως η επιτυχής συμβολή της στην αποτροπή του εχθρού και αν αυτό αποτύχει, στην πολεμική συντριβή του με γνώμονα τους πολιτικούς αντικειμενικούς στόχους.

Έχοντας λοιπόν αποκλείσει τις πολεμικές εμπειρίες, ως μοναδική επιλογή εμφανίζεται η ανάπτυξη της στρατιωτικής σκέψης μέσα από τον συνδυασμό θεωρητικής αναζήτησης στη βάση ξένων εμπειριών και συγγραμμάτων και τον γόνιμο προβληματισμό κατά τη διάρκεια της τριβής και εξάσκησης των στρατευμάτων μας στα πεδία ασκήσεων. Οι ασκήσεις, τακτικές ασκήσεις μετά ή άνευ στρατευμάτων, αποσκοπούν στην βελτίωση των μαχητικών ικανοτήτων στρατευμάτων και επιτελείων και δοκιμή και βελτίωση των σχεδίων. Παράλληλα αποτελούν και βάσεις πάνω στις οποίες θα πρέπει να αναπτυχθεί γόνιμη αμφισβήτηση σχεδίων αλλά και δογμάτων και ευκαιρία δοκιμής (πετυχημένης ή μη) νέων. Στην ελληνική πραγματικότητα (και όχι μόνο), τουλάχιστον για τον Στρατό Ξηράς, οι ασκήσεις ελάχιστα έχουν συνεισφέρει στην εμφάνιση κειμένων στρατιωτικής στρατηγικής ή επιχειρησιακής τέχνης. Ενδεχομένως η όλη δόμηση των ασκήσεων να βασίζεται στην επαλήθευση των ισχυόντων δογμάτων και στην υιοθέτηση δευτερευουσών βελτιώσεων και όχι στη δημιουργική αμφισβήτηση τους μέσω ριζικών καινοτομιών.

Η παρατεταμένη συνέχιση παρόμοιων μεθοδεύσεων οδηγεί στη δημιουργία μιας προβληματικής κουλτούρας χρήσης των ασκήσεων ως μέσων επιδοκιμασίας κάθε υπάρχοντος δόγματος και σχεδίου (και προβολής των εμπλεκόμενων διοικήσεων) παρά ως όργανα δοκιμής, πειραματισμών, ανάπτυξης της πρωτοβουλίας και καινοτόμου σκέψεως. Κάτω υπό αυτούς τους περιορισμούς είναι αδύνατον να υπάρξει ανάπτυξη αυτόφωτης

στρατηγικής σκέψεως. Οποιαδήποτε δε πρωτοποριακή γνώμη και πρωτοβουλία θα αντιμετωπίσει την έκδηλη αμηχανία και προτροπή τήρησης των δοκιμασμένων διαδικασιών (στην καλύτερη περίπτωση). Θα ήταν όμως άδικο αν δεν αναγνωρίζαμε το πρόβλημα της παντελούς έλλειψης πεδίων εκπαίδευσης-βολών (ενίοτε και πυρομαχικών εκπαιδεύσεως) με δυνατότητες ρεαλιστικής εκπαίδευσης έστω και δυνάμεις μεγέθους Μονάδος ελιγμού!

Όμως και τα πολεμικά παίγνια που διεξάγονται αδυνατούν να παρεκκλίνουν από τα υπάρχοντα δόγματα και να επενδύσουν στην αναζήτηση καινοτομιών. Στο Πολεμικό Ναυτικό και Πολεμική Αεροπορία, η κατάσταση είναι εμφανώς καλύτερη καθώς η φύση των όπλων, τα λιγότερα εμπλεκόμενα οπτικά συστήματα, η σχετική απεραντοσύνη των χώρων εκπαίδευσεως και τα πολλαπλά μέσα εξομοίωσης προσφέρουν απείρως μεγαλύτερες δυνατότητες εκτέλεσης και αξιολόγησης δοκιμών διαφορετικών σεναρίων και τακτικών. Παρά ταύτα και οι Κλάδοι αυτοί αντιμετωπίζουν τη δυσκολία της διάχυσης των αποτελεσμάτων των δοκιμών και ασκήσεων στην πλειονότητα των στελεχών τους μέσα από τις προβλεπόμενες εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Αποφασιστικό ρόλο στη δυστοκία παρουσίασης στρατιωτικής σκέψης διαδραματίζει και η υπερβολική μυστικοπάθεια και αποφυγή επισήμανσης των υπαρκτών αρνητικών σημείων υπό το φόβο αποκάλυψης στον εχθρό πιθανών ημετέρων αδυναμιών αλλά και για τυχόν αρνητικές επιπτώσεις στην εμπιστοσύνη του ελληνικού λαού στις ένοπλες δυνάμεις. Επιπρόσθετα στους υπηρετούντες συναδέλφους υφίσταται ο υπαρκτός κίνδυνος, η επισήμανση αδυναμιών και η παρουσίαση καινοτόμων ιδεών να θεωρηθεί ως αποδοκιμασία και κριτική έναντι της ηγεσίας και να επιφέρει αρνητικές συνέπειες στην επαγγελματική τους εξέλιξη.

Με τις παραπάνω -ενδεχομένως μη ορθά ταξινομημένες- σκέψεις έγινε προσπάθεια κατάδειξης των αιτίων που δρουν αποτρεπτικά στη δημιουργία στρατιωτικής σκέψεως στο ελληνικό στράτευμα. Οι αιτίες αυτές είναι παραπλήσιες στην πλειονότητα των ενόπλων δυνάμειν σε όλο τον κόσμο.

Η θεραπεία αυτής της κατάστασης δεν είναι εύκολη και μπορεί να λάβει χώρα μόνο όταν μια σημαντική μάζα ανωτέρων και ανωτάτων στελεχών αναγνωρίσει την ύπαρξη του προβλήματος και την αναγκαιότητα ουσιαστικής ενίσχυσης δομών και προσπαθειών δημιουργίας στρατιωτικής σκέψεως. Για να υπάρξουν αποτελέσματα η αρχική πρωτοβουλία και ώθηση θα πρέπει να προέλθει κυρίως εκ των άνω. Άλλως οποιοσδήποτε προσπάθειες μάλλον θα περιοριστούν σε περισσότερο ή λιγότερο, αξιέπαινες ατομικές προσπάθειες άνευ δυνατότητας αξιοποίησης στην πράξη. Θα επαναλάβω ότι το στράτευμα δεν επιζητά την απλή παραγωγή

κειμένων θεωρητικού στοχασμού αλλά τη βελτίωση ή υιοθέτηση νέων τακτικών και επιχειρησιακών σχεδίων με απτά αποτελέσματα επί των πεδίων των μαχών. Έχει όμως παγκοσμίως αποδεχθεί ότι η διαδικασία αυτή απαιτεί μια συνεχή συνέργεια δοκιμών πεδίου αλλά και θεωρητικής αναζήτησης και δημιουργίας. Όσο το επίπεδο διοίκησης είναι χαμηλότερο και εγγύτερο της τακτικής, η σημασία της πρακτικής εφαρμογής εμφανίζεται επικρατούσα. Καθώς το επίπεδο ενεργείας ανέρχεται, ο συνδυασμός των όπλων και τακτικών αυξάνεται, η διακλαδικότητα επεισέρχεται σε μεγαλύτερο βαθμό και η βάσανος της διανόησης -μέσω της θεωρητικής σκέψης και σχεδιασμού- αποκτάται μεγαλύτερη αξία.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε και την ουτοπία της επίλυσης όλων των προβλημάτων μέσω της τεχνολογίας. Η τεχνολογία μέχρι σήμερα δεν έχει καταφέρει να μεταβάλει τη χαοτική φύση του πολέμου ούτε και να επιλύσει το πρόβλημα της «αβεβαιότητας».[13] Ενδεχομένως μάλιστα να έχει αυξήσει το μέγεθος της «αβεβαιότητας». Η τεχνολογία δεν αποτελεί υποκατάστατο της στρατηγικής ούτε απλουστεύει τον πόλεμο, τουναντίον καθιστά τον πόλεμο εκθετικά πιο σύνθετο.[14] Ειδικά σε περιπτώσεις σχετικά ισοδύναμων αντιπάλων, δεν είναι αυτή που θα επιφέρει το αποφασιστικό αποτέλεσμα. Η νίκη ως επί το πλείστον, επιβραβεύει την πλευρά εκείνη που προστατεύοντας τις αδυναμίες της αποφεύγει τα ισχυρά σημεία του αντιπάλου προσβάλλοντας καίρια τα τρωτά του σημεία.[15] Άρα η χρήση της τεχνολογίας θα πρέπει να εξυπηρετεί τον παραπάνω στόχο εντασσόμενη σε ένα μείγμα τακτικών, οργανωτικών, δογματικών και τεχνολογικών καινοτομιών. Στην ανάπτυξη αυτού του μείγματος απαραίτητη είναι και η παρουσία της στρατιωτικής σκέψης που θα πρέπει να συμβαδίζει με τις δοκιμές στα πεδία των ασκήσεων. Η διαδικασία αυτή δεν εμφανίζεται αίφνης ως παρθενογένεση αλλά προκύπτει μέσα από μια εξελικτική -θεωρητική και πρακτική- προσέγγιση και επίλυση πραγματικών προβλημάτων, σε συγκεκριμένα θέατρα επιχειρήσεων και έναντι μιας συγκεκριμένης και υπαρκτής απειλής.[16] Ο συνδυασμός αυτός καθιστά απαραίτητη την ανάπτυξη της στρατιωτικής σκέψης μέσα από το φυσικό χώρο της, δηλαδή τις ένοπλες δυνάμεις χωρίς φυσικά να αποκλείεται με κανέναν τρόπο η έξωθεν υποστήριξη και χρήση βοηθητικών εργαλείων, μεθοδολογίας ή ακόμη και ανοικτής καινοτόμου σκέψης.

Εκτιμάται ότι το πρώτο βήμα, δηλαδή η κατανόηση του προβλήματος και της αναγκαιότητας αναβάθμισης της στρατιωτικής σκέψης έχει ήδη γίνει αντιληπτή από τις ένοπλες δυνάμεις. Ευελπιστούμε μάλιστα να βρισκόμαστε μπροστά από το κομβικό σημείο της λήψεως ολοκληρωμένων αποφάσεων του τρόπου υλοποίησης της. Φυσικά το δυσκολότερο σημείο κάθε δραστηρικής αλλαγής είναι να καταστεί αποδεκτή από την υπάρχουσα «στρατιωτική κουλτούρα»[17] καίτοι αποσκοπεί στην τροποποίηση ορισμένων σημείων της. Ως γνωστόν, οποιοσδήποτε ζων ή μη οργανισμός τείνει να αντιδρά στη μεταβολή της «κατάστασης» του προσκολλημένος σε

δοκιμασμένους μεθόδους, σταθερές αξίες, θεμελιώδεις αρχές και δόγματα και επισείοντας την αβεβαιότητα και κινδύνους του αγνώστου.

Η αναγνώριση του προβλήματος θα πρέπει να συνοδευθεί από την εξεύρεση μιας ομάδος στελεχών ικανών και πρόθυμων να αναλάβουν τη θεσμική δόμηση των αλλαγών. Εξυπακούεται ότι αυτή η ομάδα θα τύχει της συνεχούς υποστήριξης της στρατιωτικής ιεραρχίας και η οποία καθορίζοντας τον τελικό στόχο θα είναι πρόθυμη να αποδεχθεί και εφαρμόσει τις αιτιολογημένες και εμπειριστατωμένες προτάσεις των ειδικών. Η επιλογή θα πρέπει να βασιστεί σε πρόσωπα αναγνωρισμένων ικανοτήτων, εμπειρίας και αποδοχής στο συγκεκριμένο τομέα.^[18] Σημαντικό είναι να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη συνέχιση των εργασιών της ομάδος ανεξαρτήτως αλλαγής προσώπων στην πολιτική ή στρατιωτική ιεραρχία του Υπουργείου Αμύνης όπως και η εναλλαγή του προσωπικού.^[19] Καθώς μιλάμε για αναγκαιότητα θέσπισης ορισμένων θεσμικών αλλαγών που αφορούν και τη λειτουργία στρατιωτικών σχολών θα πρέπει να υπάρξει και συνεργασία με φορείς αντίστοιχων μη στρατιωτικών οργανισμών ειδικά για τη θεσμοθέτηση συνεργασιών και υπέρβαση τυχόν νομικών κωλυμάτων. Με την ολοκλήρωση μιας συνεκτικής και ολιστικής πρότασης -με δυνατότητες συνεχούς επαναξιολόγησης και ανάληψης διορθωτικών κινήσεων- τα στελέχη της προαναφερθείσης ομάδος θα πρέπει να αναλάβουν τις βασικές θέσεις εφαρμογής στην πράξη των εγκεκριμένων και θεσμοθετημένων πλέον προτάσεων. Η αρχική περίοδος εφαρμογής είναι χρήσιμη καθώς θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα αναπόφευκτα «νηπιακά» προβλήματα αλλά και να καταστεί σε όλους ορατή η βούληση της ιεραρχίας για πραγματικές αλλαγές. Τυχόν καρατόμηση ή μαζική απομάκρυνση των στελεχών -για οποιονδήποτε λόγο- που επιλέγησαν για την προσπάθεια αυτή θα είναι τελείως αντιπαραγωγική.

Βασική στόχευση των αλλαγών θα είναι να καταστούν ικανά τα στρατιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και σχολές, να αναθέτουν, επιβλέπουν, αξιολογούν και αξιοποιούν μελέτες και έρευνες επί θεμάτων στρατιωτικής στρατηγικής, επιχειρησιακής τέχνης, τακτικής και στρατιωτικής τεχνολογίας. Παράλληλα θα πρέπει να επανεξεταστεί η ανά σχολή επιζητούμενη απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων για τα φοιτούντα στελέχη με βάση τις νέες επιχειρησιακές απαιτήσεις. Εκτιμάται ότι σήμερα υπάρχουν αρκετές επικαλύψεις στα διάφορα σχολεία, ορισμένα δε αντικείμενα, ειδικά στις ανώτατες στρατιωτικές σχολές, κινούνται σε τομείς πέραν της στρατιωτικής στρατηγικής. Απαραίτητη η ενασχόληση με θέματα υψηλής στρατηγικής, καθόσον διευρύνει τους ορίζοντες σκέψης των στελεχών, αλλά δεν πρέπει να λαμβάνει χώρα σε βάρος των καθαρών στρατιωτικών ζητημάτων.

Η υφιστάμενη σήμερα κατάσταση ωθεί τα στελέχη σε υψηλού επιπέδου μεταπτυχιακές σπουδές και ερευνητικές πρωτοβουλίες που συχνά δεν αποφέρουν άμεσα οφέλη στην στρατιωτική υπηρεσία. Παρατηρείται μάλιστα η οξύμωρη κατάσταση, μια μεταπτυχιακή ενασχόληση επί γνωστικού αντικειμένου ξένου προς τα στρατιωτικά προβλήματα, να επιβραβεύεται πολύ περισσότερο από μια εστιασμένη στρατιωτική έρευνα. Η κατάσταση αυτή είναι αντιπαραγωγική για τις ένοπλες δυνάμεις καίτοι αναμφίβολα συντελεί στην αναβάθμιση γνώσεων και ευρύτητας σκέψης των στελεχών. Οι στρατιωτικές σχολές πρέπει να μπορούν να προχωρούν σε αναθέσεις μελετών, ερευνών και λοιπών προγραμμάτων σε σπουδαστές εγνωσμένων ικανοτήτων, είτε ακόμη και πέραν αυτών, σε θέματα που άπτονται του αντίστοιχου επιπέδου σπουδών των σχολών.^[20] Η επιτυχής παρουσίαση αυτών των εργασιών πρέπει να παρέχει αντίστοιχη των αποτελεσμάτων, αναγνώριση του έργου των στελεχών με αντίκτυπο στη καριέρα τους. Οι ανατιθέμενες εργασίες θα πρέπει να κινούνται προς την αντιμετώπιση υπαρκτών προβλημάτων των ενόπλων δυνάμεων και να εξασφαλίζεται αλληλοϋποστήριξη διαφόρων θεματικών ή και περαιτέρω εξέταση-συμπλήρωση ορισμένων ελπιδοφόρων «υποθέσεων εργασίας».^[21] Δηλαδή είναι απαραίτητος ένας κεντρικός έλεγχος και ορθή κατανομή του έργου και πεδίου ενδιαφερόντων των στρατιωτικών σχολών όπου μέσω αλληλοσυντονισμένων προγραμμάτων εκπαίδευσης, ερευνητικών προγραμμάτων και συνεργασιών θα εξασφαλίζεται η μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων. Παράλληλα τα Επιτελεία αλλά και Μονάδες θα πρέπει να μη διστάζουν -μέσω ενός κεντρικού οργάνου- να καταφεύγουν στις σχολές για προώθηση και περαιτέρω εξέταση ιδεών ή ακόμη και για υποβολή αιτήσεων υποστήριξης σε συγκεκριμένα προβλήματα.

Συχνότατο εμπόδιο στις μελέτες και ερευνητικές προσπάθειες σχολών είναι η αποδέσμευση διαβαθμισμένων στοιχείων τα οποία στις περισσότερες περιπτώσεις είναι απαραίτητα για την εκπόνηση μιας μελέτης. Αναγκαστικά θα πρέπει να δημιουργηθούν ελεγχόμενοι χώροι εργασίας στις σχολές με εξασφαλισμένη τη διακίνηση και επεξεργασία των διαβαθμισμένων στοιχείων. Αναλόγως δε της έρευνας, ενδεχομένως να απαιτηθεί και επιβεβαίωση των συμπερασμάτων μέσω πολεμικών παιγνίων και σε λιγότερες περιπτώσεις δοκιμές σε εξειδικευμένα πεδία ασκήσεων. Δεδομένου του περιορισμού των μέσων, ο όλος μηχανισμός πρέπει να είναι σε θέση να αξιολογεί τις μελέτες-έρευνες και να προχωρεί στον περαιτέρω έλεγχο και αξιοποίηση των περισσοτέρων υποσχόμενων και παράλληλα να διαχέει κατάλληλα τα προκύπτοντα συμπεράσματα διευρύνοντας τις σκέψεις και δημιουργικούς προβληματισμούς των λοιπών στελεχών. Είναι αναμενόμενο αρχικά τουλάχιστον, να παρουσιαστεί ένας σημαντικός αριθμός εργασιών που αφενός θα αποτελούν, περισσότερο ή λιγότερο, τετριμμένη αντιγραφή υπαρχόντων ιδεών ή παράθεση σκέψης πέραν οποιασδήποτε πρακτικής εφαρμογής. Η εξέλιξη αυτή δέον όπως

θεωρηθεί ως απολύτως φυσιολογική και θα αποτελέσει και μια πρώτη αλλά σημαντικότερη αξιολόγηση του συστήματος ελέγχου και προώθησης του ερευνητικού έργου.

Ταυτόχρονα με την στήριξη της παραπάνω «task force» η στρατιωτική ιεραρχία θα πρέπει να προχωρήσει στην ενθάρρυνση όχι μόνο της καινοτόμου σκέψεως αλλά και των πρακτικών δοκιμών στα πεδία ασκήσεων-βολών. Οι ανοικτές συζητήσεις, η ελεύθερη έκφραση επιχειρημάτων, η δημιουργική αμφισβήτηση σχεδίων, τακτικών -ακόμη και δογμάτων- συνοδευόμενες από έμφυτη ειλικρίνεια πρέπει να ενθαρρύνονται και επιβραβεύονται. Οι ασκήσεις πρέπει να αποσκοπούν και στην πρακτική δοκιμασία νέων τρόπων ενεργείας και καινοτόμων ιδεών. Η στόχευση των ασκήσεων, ειδικά όταν τα διαθέσιμα μέσα είναι περιορισμένα, πρέπει να μην περιορίζεται μόνο στη διεξαγωγή τους αλλά θα πρέπει να βασίζεται σε προσεκτικό σχεδιασμό και εν συνεχεία ανάλυση και αξιολόγηση όλων των στοιχείων για υιοθέτηση νέων σχεδίων και καινοτόμων συνδυασμών χρήσεων των οπλικών συστημάτων. Η ηγεσία θα πρέπει να ενθαρρύνει αυτούς τους πειραματισμούς αναγνωρίζοντας την αναπόφευκτη παρουσία πλήθους αποτυχημένων πειραματισμών.

Για ενίσχυση των παραπάνω θέσεων θεωρώ χρήσιμο να παραθέσω ένα σχετικό απόσπασμα:[\[22\]](#)

«Η καινοτομία, για να είναι επιτυχής, πρέπει να βασίζεται στη βαθιά κατανόηση της θεμελιακά χαοτικής φύσης του πολέμου. Και πρέπει να συνάγεται από την πείρα που αποκτάται από τις ασκήσεις και πειραματισμούς. Οι οργανισμοί που επιδιώκουν να καινοτομήσουν πρέπει να ανταμείβουν την έμφυτη ειλικρίνεια και να επιτρέπουν την ανοικτή συζήτηση για τα διδάγματα που συνάγονται από τα πεδία της μάχης, αλλά από τις ασκήσεις και τα πειράματα. Διότι η αξία των ασκήσεων, ιδίως όταν τα διαθέσιμα μέσα είναι περιορισμένα, έγκειται όχι μόνο στη διεξαγωγή τους, αλλά στο σχεδιασμό τους και στην μετά τη δράση ανάλυση, η οποία πρέπει να αποσκοπεί στην κατανόηση και όχι στην ισχυροποίηση του δόγματος, των σχεδίων δράσεως ή των οπλικών συστημάτων. Οι δε ένοπλες δυνάμεις που εμπλέκονται σε τέτοιες επαναστάσεις πρέπει να προνοούν για μηχανισμούς που να διαδίδουν και να εφαρμόζουν ιδέες και διδάγματα.»

Η αναγνώριση της καινοτόμου σκέψεως και των προσπαθειών διαμόρφωσης νέων τακτικών μεθόδων θα πρέπει όχι μόνο να ενθαρρυνθεί αλλά να ενταχθεί στη διαδικασία αξιολόγησης των στελεχών με αυξημένο συντελεστή βαρύτητας. Αντίστοιχη αναγνώριση-αξιολόγηση θα πρέπει να υπάρχει για την προθυμία-δυνατότητα συμμετοχής σε ομαδικές προσπάθειες και ειδικά στην ικανότητα συντονισμού τέτοιων εργασιών. Το σύστημα αξιολογήσεως πρέπει από τη νεαρή ηλικία τους να εντοπίζει (αλλά και να ενθαρρύνει) τα πραγματικά χαρισματικά στελέχη που είναι

ικανά να δημιουργήσουν καινοτόμες ιδέες και σκέψεις. Σε αρκετές περιπτώσεις στο παρελθόν, πρωτοποριακές σκέψεις έχουν καταπνιγεί σε μια ανίερη προσπάθεια διαφύλαξης της κακώς εννοούμενης ορθόδοξης στρατιωτικής σκέψης. Διεθνώς μάλιστα οι οραματιστές αξιωματικοί δεν συμβάδιζαν με την συχνά τυποποιημένη σκέψη της ευρείας μάζας των στελεχών.

Στην προσπάθεια ανάπτυξης της στρατιωτικής σκέψης, υπό τον ευρύ τίτλο των αμυντικών σπουδών, όχι μόνο ευπρόσδεκτη αλλά και απαραίτητη είναι η παρουσία των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της χώρας. Η προσέγγιση και κριτική των στρατιωτικών προβλημάτων και από την έξωθεν του στρατεύματος πλευρά κρίνεται αμοιβαία επωφελής. Οι ένοπλες δυνάμεις έχουν ανάγκη φρέσκων απόψεων που ξεφεύγουν από τις τετριμμένες ιδέες στις οποίες ασυναίσθητα η «στρατιωτική κουλτούρα» εμμένει. Οι στρατιωτικές σχολές, εντασσόμενες σε ένα ολοκληρωμένο διακλαδικό (επανα)σχεδιασμό της εκπαίδευσης, επιβάλλεται να προχωρήσουν στην ανάπτυξη της στρατιωτικής σκέψης σε συνεργασία, όπου αυτό απαιτείται και με άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, εσωτερικού και εξωτερικού, διαθέτοντας όμως πλήρη ακαδημαϊκή αναγνώριση των τίτλων σπουδών και των προϊόντων των ερευνών. Βασικές προϋποθέσεις για τις στρατιωτικές σχολές είναι η διαμόρφωση καταλλήλου θεσμικού πλαισίου, η επιλογή του κατάλληλου εκπαιδευτικού προσωπικού και οι δυνατότητες συνεργασιών με στρατιωτικά και μη ιδρύματα εσωτερικού και εξωτερικού.

Ολοκληρώνοντας, τα τελευταία χρόνια, παγκοσμίως, υπάρχει μια τάση, δημιουργίας ενός σώματος αξιωματικών ευρείας μόρφωσης. Ο «κλασικός μαχητής» τείνει να παραμεριστεί έναντι ενός ακαδημαϊκά μορφωμένου στελέχους με ευρεία κατανόηση της κυβερνητικής λειτουργίας και των διεθνών σχέσεων (θέματα υψηλής στρατηγικής).^[23] Προσόντα απαραίτητα για την ολοκλήρωση της προσωπικότητας και ηγετικών και διοικητικών προσόντων των στελεχών που προορίζονται για τις ανώτατες βαθμίδες της ιεραρχίας. Αναμφισβήτητα, η γενικότερη αύξηση του μορφωτικού επιπέδου επιφέρει σωρεία θετικών αποτελεσμάτων σε όλους τους τομείς της λειτουργίας του στρατεύματος. Χρειάζεται όμως μεγάλη προσοχή για να διατηρηθεί η δεσπύζουσα θέση της στρατιωτικής φυσιογνωμίας και ικανοτήτων του στελέχους άρα και της αντίστοιχης εκπαίδευσης, θεωρητικής αλλά κυρίως πρακτικής. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι προέχει η επίλυση τακτικών και επιχειρησιακών προβλημάτων με χρήση καινοτόμων σκέψεων και ιδεών έναντι μιας ευρείας αλλά μη εστιασμένης θεωρητικής εκπαίδευσης. Ούτε πρέπει να λησμονούμε την χαοτική φύση του πολέμου που αρνείται πεισματικά να υποταχθεί σε θεωρητικούς κανόνες και υποδείγματα.

Ο γνωστός στρατηγιστής Luttwak εύστοχα παρατηρεί ότι η διεξαγωγή του κάθε πολέμου είναι μοναδική ως προς το αποτέλεσμα μη

επαναλαμβανόμενων συγκλίσεων πολιτικών σκοπών, παροδικών συναισθημάτων, τεχνολογικών περιορισμών, τακτικών κινήσεων, επιχειρησιακών σχεδίων και γεωγραφικών παραγόντων. Πλήθος αναλυτών, θεωρητικών και πρακτικών έχουν προσπαθήσει να δημιουργήσουν δελεαστικά υποδείγματα διεξαγωγής του πολέμου. Αυτό που κάνει την αναζήτηση συναρπαστική είναι ότι τα υποδείγματα δεν ακολουθούν την αναμενόμενη οικεία κοινή λογική αλλά μια άλλη παράδοξη λογική (την οποία ο ίδιος ο συγγραφέας επονομάζει «the Logic of Strategy»).[24]

Προσωπική μου άποψη είναι ότι το αυριανό πολυχωρικό περιβάλλον της μάχης θα αποτελέσει ένα σύγχρονο «σφαγείο» τρομερής έντασης και σφοδρότητας και μόνο καλά προετοιμασμένα-εκπαιδευμένα στρατεύματα με επαρκή ηγεσία και ικανότητες καινοτόμου χρήσης των οπλικών συστημάτων και συγχρόνων τακτικών και δογμάτων θα επιβιώσουν και θα διεκδικήσουν με αξιώσεις την νίκη. Ως εκ τούτου η εκπαίδευση και γενικότερη προετοιμασία μας πρέπει να εστιάζεται σε αυτές τις κατευθύνσεις χωρίς να σαγηνέυεται από απατηλές αναζητήσεις ενός περισσότερο «ανθρωπιστικού πολέμου» και αναμένοντας από την συνήθως «ουδέτερη» τεχνολογία να επιφέρει από μόνη της τις επιζητούμενες νικηφόρες λύσεις. Ταυτόχρονα όμως θα πρέπει να διαμορφώνουμε συνθήκες ανάπτυξης της στρατιωτικής σκέψης, όχι απλά για να επιτύχουμε τις περιζήτητες στρατιωτικές καινοτομίες (που σύντομα θα ξεπεραστούν ή θα βρουν ισάξιους μιμητές) αλλά για να ανατροφοδοτούμε μια συνεχή, ακατάπαυστη διαδικασία αλλαγής και προσαρμογής που επιβάλλεται όχι μόνο από την τεχνολογία, αλλά και από την χαοτική φύση του πεδίου της μάχης και τις απρόβλεπτες αντιδράσεις του εχθρού. [25]

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ- Αντιστράτηγος (εα)

- Διδάκτορας Διεθνών Σχέσεων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Διευθυντής Μελετών του Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών (ΕΛΙΣΜΕ)
- Διαλέκτης στη Σχολή Εθνικής Αμύνης (ΣΕΘΑ)
- Συνεργάτης του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων (ΙΔΙΣ) και του Ινστιτούτου Διεθνών Υποθέσεων (fainst.eu)
- Τηλ: 0030-210-6543131, 0030-6983457318
- E-mail: rafaelmarippo@yahoo.gr

---

[1] <https://slpress.gr/ethnika/oyte-symvoylio-ethnikis-asfaleias-oyte-stratiotiki-paideia-alla-apo-didaktorika/>

[2] Σαν στρατιωτική σκέψη εννοούμε τις αντιλήψεις περί της προετοιμασίας και διεξαγωγής του πολέμου. Αναφέρεται σε κάθε λαό ξεχωριστά εμπειριέχοντας όλες τις διαχρονικές αξίες που αντικατοπτρίζουν την ιδιοσυγκρασία του, τις εμπειρίες του αλλά και τις προτεραιότητες που θέτει τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και στο συγκεκριμένο περιβάλλον.

[3] Ο όρος «αμυντικές σπουδές» προφανώς και δεν περιορίζεται στην ενασχόληση με την εκτέλεση αμυντικών επιχειρήσεων, απλά εδώ και δεκαετίες, χρησιμοποιείται ο προσδιορισμός «αμυντικός» ως ένας περισσότερο «political correct» όρος έναντι του ορθότερου «πολεμικών σπουδών». Στην κατεύθυνση αυτή, παγκοσμίως, τα υπουργεία πολέμου ή στρατιωτικών έχουν αντικατασταθεί από τα υπουργεία αμύνης!

[4] Ενδεχομένως κάποιος να μπορούσε να ισχυριστεί -και δικαίως- ότι ο φυσικός χώρος ανάπτυξης της στρατιωτικής στρατηγικής και επιχειρησιακής τέχνης είναι τα στρατιωτικά και μόνο ιδρύματα. Επιπρόσθετα πολλά εκ των παραπάνω στοιχείων δεν μπορούν να γίνουν ευρέως γνωστά καθώς ενδεχομένως να αποκαλύψουν στους αντιπάλους βασικές στοχεύσεις και πειραματισμούς των ημέτερων ενόπλων δυνάμεων.

[5] Βλέπε λήμμα Δόγμα (Doctrine), Στρατιωτικός Κανονισμός ΣΚ 42-1, ΤΥΕΣ, Αθήνα, 2001

[6] Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση στο κείμενο του Αντώνη Καμάρα με τίτλο «Θεσμοθετώντας Αμυντικές Σπουδές στην Ελλάδα: Είναι Καιρός!» Στο policy paper 41/2020 του ΕΛΙΑΜΕΠ.

[7] Από τις αρχές του Δεκεμβρίου του 1946, ο Field Marshal Montgomery επισκεπτόμενος την Ελλάδα είχε προτείνει τη συγκρότηση ελαφρών κατάλληλα εκπαιδευμένων καταδρομικών μονάδων (οι μετέπειτα Λόχοι Ορεινών Καταδρομών-ΛΟΚ) που θα αντιμετώπιζαν τους αντάρτες με καλά συντονισμένες επιθετικές ενέργειες, ημέρα και νύκτα και διατηρώντας την πρωτοβουλία. Η μέχρι τότε ακολουθούμενη τακτική με κατακερματισμό πλήθους, χαμηλής εκπαίδευσης Μονάδων, προσκολλημένων σε στατική άμυνα και σε προσπάθεια φύλαξης του συνόλου της επικράτειας ήταν αποτυχημένη. Ένα ορθό πρώτο βήμα στην κατεύθυνση αυτή ήταν και η συγκρότηση 40 Λόχων Ορεινών Καταδρομών (ΛΟΚ) στις αρχές του 1947 και η εν συνεχεία σταδιακή υιοθέτηση επιθετικών τακτικών.

[8] Η πολιτική και στρατιωτική κατάσταση των δύο αυτών δεκαετιών περιγράφεται στο βιβλίο του Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Στα Σύνορα των Κόσμων, Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, 1952-1967*, (Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2009).

[9] Η χρήση του όρου, αρχικά ως «Στρατιωτική Επανάσταση» (Military Revolution) αποδίδεται στον Michael Roberts που παρουσιάστηκε στη διάλεξη «Military-revolution, 1560-1660» στο Queen's University of Belfast, το 1955. Οι Σοβιετικοί, στις δεκαετίες 1960 και 1970, χρησιμοποίησαν τον όρο «Military Technical Revolution». Με την ίδια έννοια και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, στη δυτική βιβλιογραφία επεκράτησε ο όρος «Επανάσταση στις Στρατιωτικές Υποθέσεις» (Revolution in the Military Affairs).

[10] Θα μπορούσαμε άνετα να επεκτείνουμε την αναφορά σε προβλήματα άμυνας και ασφάλειας καθόσον οι δύο αυτές έννοιες-χώροι καθίστανται ολοένα και περισσότερο αλληλένδετοι και αδιαχώριστοι.

[11] Εννοούμε κυρίως τις προμήθειες εκείνες που δεν συνοδεύθηκαν με τα κατάλληλα πυρομαχικά ή την «εν συνεχεία υποστήριξη» (Follow on Support) των πραγματικά αξιόλογων αγορασθέντων οπλικών συστημάτων.

[12] Για παράδειγμα το Ισραήλ συγκρότησε δύο ανεξάρτητες επιτροπές, Agranat και Winograd για να εξετάσουν αντίστοιχα την ισραηλινή αντίδραση κατά τη διάρκεια του πολέμου του Yom Kippur (1973) και του αποκαλούμενου 2^{ου} πολέμου του Λιβάνου (2006). Μεγάλο μέρος των πορισμάτων δόθηκε στη δημοσιότητα και αποτέλεσαν βάσεις συζητήσεων, γόνιμου διαλόγου, εξέτασης από στρατιωτικούς και μη ειδικούς, διορθωτικών κινήσεων αλλά και πολιτικών αντιπαραθέσεων.

[13] Για τον δεσπίζοντα ρόλο της «αβεβαιότητας» στον πόλεμο βλέπε στο Creveld Martin Van, «*Η Διοίκηση στον Πόλεμο*», Αθήνα, Εκδόσεις Τουρίκη, 2001.

[14] MacGregor Knox & Williamson Murray, *Η Επανάσταση στις Στρατιωτικές Υποθέσεις Ανατομία της Δυναμικής της: 1300-2050*, Εκδόσεις Τουρίκη, 2001, σελ 253.

[15] Martin Van Creveld, *Technology and War: From 2000 B.C. to the Present*, Brassey's (UK), 1991, p 320.

[16] MacGregor Knox & Williamson Murray, *Η Επανάσταση στις Στρατιωτικές Υποθέσεις Ανατομία της Δυναμικής της: 1300-2050*, Εκδόσεις Τουρίκη, 2001, σελ 274.

[17] Ως «στρατιωτική κουλτούρα» εννοώ το σύνολο εκείνο των πεποιοτήσεων, εμπειριών, δοξασιών, αντιλήψεων, ενός λαού (ή ακόμη και μιας «κάστας») που επηρεάζουν και καθορίζουν τον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων που συσχετίζονται με τα του «πόλεμου» (υπό την γενικότερη έννοια του).

[18] Μπορεί να συμμετάσχουν και άτομα εκτός του ενεργού στρατεύματος φυσικά υπό την προϋπόθεση των καταλλήλων ικανοτήτων και εμπειριών.

[19] Στο παρελθόν αξιόλογες πρωτοβουλίες δεν ολοκληρώθηκαν λόγω αλλαγών στην ηγεσία των ενόπλων δυνάμεων και των νέων προτεραιοτήτων που έθεταν και διαφορετικών αντιλήψεων που πρέσβευαν. Ως εκ τούτου ορθά κάποιος θα προβάλλει αμφιβολίες για την συγκρότηση ειδικής ομάδος, υποκείμενης στις διαθέσεις της οποιασδήποτε ιεραρχίας και πιθανώς εξαρτώμενης από την «μακροημέρευση» της. Αντ' αυτού πιθανόν να προτείνει οι αναγκαίες αλλαγές να προέλθουν μέσα από την υπάρχουσα σήμερα ιεραρχική δομή των ενόπλων δυνάμεων. Καίτοι αναγνωρίζω απόλυτα τους παραπάνω ενδοιασμούς, προσωπική μου άποψη είναι ότι παραπλήσιες αλλαγές, δύσκολα μπορούν να προέλθουν μέσα από τους υφιστάμενους «γραφειοκρατικούς» μηχανισμούς και τους περιορισμούς που θέτει η αδυσώπητη «επιτελική» καθημερινότητα.

[20] Για παράδειγμα η Σχολή Πυροβολικού και στα αντίστοιχα τμήματα χαμηλόβαθμων αξιωματικών μπορεί να αναθέτει συγκεκριμένες μελέτες σε θέματα πρακτικού ενδιαφέροντος για βελτίωση των διαδικασιών βολής του πυροβολικού μάχης. Αποδεκτές -υπό τις προϋποθέσεις κυρίως της σκοπιμότητας και εφικτότητας -θα είναι και αντίστοιχες προτάσεις εκ μέρους των σπουδαστών. Εξυπακούεται ότι ο αριθμός των ανατιθέμενων μελετών θα είναι αρκετά μικρότερος των σπουδαστών και θα βασίζεται στις ικανότητες τους και ενδιαφέρον ανάληψης του έργου.

[21] Επί του πρακτέου επιζητείται η σύμπραξη της στρατιωτικής θεωρίας με την στρατιωτική εφαρμογή (και εν συνεχεία ακόμη και με την αμυντική βιομηχανία) όπως ακριβώς επιζητείται και η διασύνδεση του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας με την παραγωγική διαδικασία.

[22] MacGregor Knox & Williamson Murray, *Η Επανάσταση στις Στρατιωτικές Υποθέσεις Ανατομία της Δυναμικής της: 1300-2050*, Εκδόσεις Τουρίκη, 2001, σελ 274.

[23] Φυσικά και δεν λησμονούμε ότι λαμπρές επιτυχίες στο επίπεδο της τακτικής και επιχειρησιακής τέχνης -ακόμη και στρατιωτικής στρατηγικής- έχουν πολλάκις δραματικά ανατραπεί από λανθασμένες επιλογές στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής.

[24] Edward N. Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, preface and pages 1-2.

[25] Η τελευταία πρόταση έχει βασιστεί σε μεγάλο μέρος στις παρατηρήσεις από το έργο των MacGregor Knox & Williamson Murray, *Η Επανάσταση στις Στρατιωτικές Υποθέσεις Ανατομίας της Δυναμικής της: 1300-2050*, Εκδόσεις Τουρίκη, 2001 και ειδικά των σελίδων 229 -230..